

8. Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.) / О. І. Ганжа / НАН України. Інститут історії України. - К., 2000. - 208 с.
9. Журба М.А. Функціональні засади діяльності селянських громадських об'єднань України в умовах тоталітарної держави (20-30-ті рр. XX ст.) / М.А.Журба // Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя, 2000. — № 2. — С. 242-251.
10. Свистович С. М. Система радянських громадських об'єднань української СРР у 20-30 роки XX століття / С.М.Свистович // Проблеми історії України: факти. Судження, пошуки. – 2007. – № 16. – С. 16-26.
11. Мельничук О. А. Комітети незаможних селян на Поділлі (1920-1933 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.А.Мельничук. — К., 1998. — 17 с.
12. Волошенко В.О. Комітети незаможних селян в Донбасі (1920-1933 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.О.Волошенко — Донецьк, 2003. — 20 с.
13. Волошенко В.О. Формування організаційної структури КНС (на матеріалах Донбасу) / В.О.Волошенко // Гуржіївські історичні читання: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. – С. 86-91.
14. Журба М.А. Громадські об'єднання національного села в умовах примусової комунікації селянських господарств України (20-30 ті рр. XX ст.) [Електронний ресурс]: Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук / М.А.Журба // Електронне наукове фахове видання: Історія науки і біографістика – 2009 – №3. – Режим доступу до журн.: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2009-3/09zhurba.pdf>
15. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р-80. – Оп. 2. – Спр. 4.
16. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927—1939. Документы и материалы. В 5-ти тт. / Т. 1. Май 1927 — ноябрь 1929 / Под ред. В.Данилова, Р.Маннинг, Л.Виолы. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. — 880 с.
17. Гребінникова О.В. Комітети незаможних селян Донецької губернії в 1920-1925 рр. / О.В. Гребінникова // Південна Україна XX ст. – ЗДУ, 1998. – № 1 (4) – С.184 - 189.
18. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р. – 81. – Оп. 1 – Спр. 58.
19. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р. – 81. – Оп. 2 – Спр. 6.

Левандовская Э. Э. Роль комитетов неимущих крестьян в реализации советской политики в деревне (1920-1933)

В статье сделана попытка критического анализа общепринятого в историографии похода к комитетам неимущих крестьян, как к существенному фактору в становлении советского режима в украинском селе. Выделены основные причины, как объективные, так и субъективного характера, которые препятствовали эффективной деятельности организации, не давая ей стать действенным механизмом проведения социалистических преобразований. На основании выделенных проблем намечены перспективы дальнейшего изучения проблемы.

Ключевые слова: комитеты незаможных селян (КНС), крестьянство, советская власть.

Levandovska E. E. The Committees of Poor Peasant role in realization of the Soviet policy in Ukrainian village

The article presents critical analyses of the conventional point of view on the Committees of Poor Peasant (KNS), as a significant factor in the establishment of the Soviet regime in the Ukrainian village. The functioning of the KNS, are analyzed in the context of their effectiveness in realization of the Soviet policy. The article presents an attempt to identify the basic reasons of organization low efficiency, and on this basis, to determine perspectives for further researches

Keywords: Committees of Poor Peasants (KNS), peasants, Soviet authorities.

УДК 94(477.42):631.3

К. С. Сидоров

УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ СТАНЦІЙ НА ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються причини та передісторія створення МТС в Україні. Досліджується процес утворення та діяльності машинно-тракторних станцій у Житомирській області, налагодження роботи та специфіка їх функціонування впродовж 30-х років ХХ століття. Аналізується робота тракторного парку та матеріально-побутове забезпечення механізаторських кадрів на Житомирщині.

Ключові слова: МТС, тракторна колона, радгосп, Житомирська область, матеріально-технічна база, механізаторські кадри, сільське господарство, сільськогосподарська кооперація.

Для підведення під сільське господарство технічної бази і надання колгоспам виробничої та організаційної допомоги в колишньому Радянському Союзі була створена мережа машинно-тракторних станцій (далі – МТС). Це були великі державні сільськогосподарські підприємства, які здійснювали на договірних умовах виробничо-технічне й організаційне обслуговування колгоспів. Упродовж 1929-1932 рр. кількість новостворених машинно-тракторних станцій в Україні загалом та в Житомирській області зокрема зростає в геометричній прогресії. МТС стають вирішальною силою в розвитку колгоспного виробництва та одним із важливих важелів державного управління колгоспами.

Проблема відродження та реорганізації МТС в Україні є предметом вивчення вчених-істориків у своєму науковому дослідженні. Зокрема, Л. В. Ровчак у роботі «Машинно-тракторні станції в Україні (50-ті рр.)». Авторка торкається передісторії утворення машинно-тракторних станцій в Україні, а також виділяє

статистичні дані про розвиток МТС у зазначений період [1]. У монографії П. І. Гайдучього і М. Г. Лобаса «Відродження МТС (Організація машинно-технологічних станцій в ринкових умовах)» приділяється увага вивченню історичного досвіду діяльності МТС у 30-50-х роках, їх ролі у механізації сільськогосподарського виробництва [2]. Ця тема є предметом розгляду В. М. Петрова. У статті «Історична роль машинно-тракторних станцій та перспективи їх розвитку в Україні» автор досліджує створення, функціонування та реорганізацію машинно-тракторних станцій у процесі розвитку сільськогосподарського виробництва. Робить спробу визначити спільні передумови організації й розвитку системи централізованого агротехнічного забезпечення сільських товаровиробників у минулому столітті, а також в умовах реформування і пореформеного розвитку вітчизняної аграрної сфери [3].

Питання утворення машинно-тракторних станцій в Житомирській області поки що не стало предметом спеціального наукового дослідження.

Метою нашої статті є висвітлення процесу створення та діяльності МТС у Житомирській області, налагодження роботи та специфіки їх функціонування впродовж 30-х років ХХ століття.

Машинно-тракторні станції були створені не відразу. На початку 20-х років ХХ століття в селах з'являються перші машинні товариства, які дозволяли інтенсивніше використовувати ще досить примітивну машинну техніку.

Незважаючи на існування машинних товариств, забезпечити кожне селянське господарство необхідними засобами для обробітки землі не видавалося за можливе. Виникла потреба створити таку форму організації технічного парку, яка б дала можливість впроваджувати нові, більш досконалі машини. В результаті з'явилися перші державні пункти прокату машин. Вони дозволяли раціональніше ніж в індивідуальних господарствах використовувати машини та зменшували витрати на виробництво сільськогосподарської продукції.

Збільшення кількості машин і знарядь праці в пунктах прокату викликали необхідність створення служби їх технічного обслуговування. У зв'язку зі створенням такої служби виникає потреба створення тракторних об'єднань – колон і станцій.

У переважній більшості машинно-прокатні пункти виникали у формі сільськогосподарських кооперацій, тракторних колон при радгоспах і кущових колгоспних об'єднаннях. Радгоспи були найбільш забезпечені тракторами і сільськогосподарськими машинами, які за певну плату виконували окремі види робіт і для селянських господарств.

Перша в Україні та у СРСР державна машинно-тракторна станція була створена навесні 1928 року на базі 14 тракторних загонів радгоспу ім. Шевченка Березівського району Одеської області й обслуговувала 250 селянських дворів. Нова форма використання тракторів продемонструвала кращу ефективність роботи тракторів на великих територіях, що дало можливість перевести сільське господарство на нову матеріально-технічну базу і об'єднати селянські господарства. Вона була створена на кошти сільськогосподарських кредитних товариств і спеціальних внесків селянських господарств, що перейшли на тракторний обробіток землі. Наприкінці 1928 р. тракторні колони радгоспу ім. Шевченка були реорганізовані в першу державну машинно-тракторну станцію.

Важливу подію в організації системи централізованого агротехнічного обслуговування сільських товаровиробників у першій половині ХХ ст. прийнято вважати прийняття «5 червня 1929 року постанови Ради праці і оборони СРСР «Про організацію машинно-тракторних станцій», яка передбачала проведення великої за обсягом організаційної роботи щодо будівництва розгалуженої мережі МТС» [3, с. 103].

Для здійснення цієї програми було створено акціонерне товариство під назвою «Всесоюзний центр машинно-тракторних станцій» (ВЦМТС). Його статутний капітал визначався у 50 млн. крб. Серед засновників ВЦМТС були державні та кооперативні органи – Наркомземи союзних республік, Вища рада народного господарства СРСР (ВРНГ СРСР), Всесоюзна рада сільськогосподарської кооперації, Всесоюзна рада і республіканські центри колективних господарств. Вважалося за необхідне залучення разом із державними й кооперативними коштами, що виділялися на облаштування МТС, також коштів селян, господарства яких обслуговувалися цими станціями [3, с. 103].

Початок широкого впровадження МТС був покладений Радою Праці і Оборони СРСР постановою від 5 липня 1929 року «Про організацію машинно-тракторних станцій». У ній йшлося про позитивний досвід діяльності машинно-тракторної станції імені Т. Г. Шевченка. Також були визначені найближчі завдання, які не обмежувалися обробітком землі, а полягали в піднесенні загального рівня агрономічної культури в районах діяльності МТС і проведенні суцільної колективізації селянських господарств. У відповідності з постановою ЦК ВКП(б) визначив доцільним створити Всесоюзний центр з організації і керівництва МТС. Ним стає Трактоцентр, який в організаційному відношенні був автономним акціонерним органом Всесоюзного колгоспцентру [1, с. 32].

З метою розв'язання проблеми заготівлі хліба уряд СРСР вирішив в першу чергу створювати МТС у найважливіших зернових районах. Зокрема, такими традиційно вважаються південні і центральні райони України. Від жовтня 1930 р. до кінця 1932 р. в країні спостерігався процес різкого збільшення МТС. Так, наприклад, якщо в 1928 р. існувало тільки 2 МТС, в 1929 р. – 37, то в 1932 р. – 592, в тому числі у Житомирській області. Загальна кількість МТС за 1932 р. збільшилась на 150 одиниць – з 297 одиниць, що провадили весняну сівбу 1931 р., до 592 МТС, які вступили у сівбу в 1932 р. [4, арк. 64].

Паралельно зі швидким формуванням МТС у східних та центральних областях України, в цей час активно розвивається мережа і на Житомирщині. Значний відсоток збільшення кількості машинно-тракторних станцій відбувався в період весняної сівби, періоду жнив та осіннього збору врожаю, коли сільськогосподарської техніки завжди не вистачало в рамках виконуваних робіт.

Так, відповідно до існуючої мережі МТС весняної сівби 1932 року були включені наступні машинно-тракторні станції Волинської округи: Дзиринська, Малинська з Мархлевського адміністративного району, Пищівська – Ярунського та Яблонецька – Варишівського адмінрайону [5, арк. 14].

Оскільки Житомирщина спеціалізувалася на вирощуванні технічних культур, створювалися МТС з відповідними спеціалізаціями. «Весною 1932 р. за додатковим планом були організовані нові МТС Волинської округи, які в основному мали льано-конопляну спеціалізацію: Словечанська, Лугинська, Овруцька та Коростенська» [5, арк. 36].

Створення нових МТС також відбувається в період жнив, коли техніки було замало. Зокрема, в серпні 1932 року організуються такі машинно-тракторні станції: Базарська, Житомирська, Колодяньська, Кодіївська, Кропивнянська, Народицька, Романівська, Черняхівська [5, арк. 46].

Таким чином, процес утворення МТС активізувався в періоди найінтенсивнішої роботи сільськогосподарської техніки на полях, зумовленої необхідністю обробітку значних територій.

Паралельно з утворенням МТС, Управою Укрколгоспцентру були визначені їх головні завдання: «охоплюючи суцільною мережею адміністративні райони, МТС повинні взяти на себе організацію всієї тяглової сили в колгоспах та потрібного кінного реманенту» [6, арк. 4]. Це означало, що машинно-тракторні станції мали охопити більшу земельну площу, обслужити понаднормову кількість колгоспів та забезпечити ефективніший вплив на організаційно-господарське зміцнення колгоспів. МТС повинні були стати організаторами всього сільськогосподарського виробництва в своєму районі.

Вже у доповіді Укртрактоцентру за перше півріччя 1932 р. йшлося про велику роль МТС у піднесенні сільського господарства в регіонах їх функціонування та значні досягнення в справі господарчого зміцнення колгоспів, особливо проведенні сезонних сільськогосподарських кампаній.

Так, відповідно до Протоколу № 101 від 23/XII-1932 р. розпорядчого засідання керівника Української філії Трактоцентру «Про затвердження 20 нових МТС» було схвалено утворення нових машинно-тракторних станцій у таких адміністративних районах як: Олевськ, Ємільчине, Городницьк, Новоград-Волинськ, Пулин [7, арк. 380]. Мета їх організації полягала у розширенні сфери впливу МТС та піднесенні сільського господарства у цих районах.

Відразу після їх утворення відділу кадрів новостворених МТС було дано наказ упродовж 2-х днів відрядити директорів, укомплектувати МТС старшими агрономами та старшими механіками і розгорнути процес підготовки кадрів. Завдання прикріплення машино-тракторних станцій до секторів за спеціалізацією і обслуговування їх інспекторами доручалося агропромисловому відділу. Справа швидкої організації МТС у зазначений період була поставлена на «конвеєр».

Влада віддавала накази та розпорядження про налагодження роботи МТС буквально в найкоротші терміни. Насамперед, призначався директор, старший агроном та механік, механізаторські кадри, встановлювалися площа та обсяги роботи МТС її зв'язок з іншими структурами, передусім з колгоспами.

Не дивлячись на успіхи у напрямку швидкої організації МТС, в умовах панування тотальної безграмотності, голодомору гострою залишалася проблема забезпечення кваліфікованими спеціалістами. Потрібно було налагодити систему підготовки кадрів для МТС.

Спробуємо проілюструвати цю проблему на прикладі Пулинського району Житомирської області. Так, на 1 січня 1931 року населення Пулинського району складало 34.493 осіб. Наявність спеціалістів в районі зводилася до наступних показників: «3 техніки, 2 зоотехніки, 7 агрономів, 5 плановиків» [8, арк. 6]. Вони повинні були обслуговувати та тримати в робочому стані всю районну техніку. Такий кількісний кадровий склад фізично не міг забезпечити мінімальних потреб МТС на 1932 р., які мали працювати в повну силу.

Що ж до ситуації з тракторним парком, то в основному спостерігалась нерівномірність розподілу тракторів між МТС, або їх повна відсутність. Загалом по Україні стан тракторного парку був належний і непоганий, оскільки в областях, де існували МТС, вони вже мали досвід вирішення цих проблем, а новостворені ще не були повною мірою забезпечені тракторами.

За планом передбачалося на кінець I кварталу 1932 р. кількість тракторів по МТС УРСР довести до 16,8 тис. одиниць потужністю 201,2 тис. кінських сил, але було досягнуто цифри в 17.668 тракторів потужністю 213.722 кінських сил. Отже, план було перевиконано на 4%, а з її потужності – на 6%. Порівнюючи зі станом на весну попереднього року, кількість тракторів у МТС збільшилась на 4 тис. штук з потужністю у 53,5 тис. кінських сил [4, арк. 64].

Поруч зі зростанням тракторного парку, зростає кількісний і якісний склад сільськогосподарського реманенту. Враховуючи що 1931 р. завозився реманент для обробітку ґрунту переважно кінської тяги, в 1932 р. – уже тракторні причіпи.

В Житомирській області наявність тракторного парку в МТС також була не рівномірною, а в окремих випадках спостерігалась ситуація повної відсутності тракторів у МТС. Крім машинно-тракторних станцій трактори зосереджувалися і у колгоспах. Про це свідчать наступні цифри: на «1 травня 1932 р.: у Словечанському районі було 4 трактори в колгоспі та 14 в МТС, Овруцькому – 1 трактор в колгоспі і 28 – у МТС, Народицькому – 3 трактори в колгоспі, Баранівському – 29 тракторів в МТС, Володарському – 1 трактор в колгоспі і 1 – в МТС, Потіївському – 4 трактори в колгоспі, Мархлевському – 30 тракторів мали МТС, Пулинському – нараховувався 21 в МТС, Житомирському – 3 трактори в колгоспах, Троянівському – 5 тракторів в колгоспах та 5 – у МТС, Андрушівському – 32 в МТС та прибуло нових 8, Попільнянському – 3 трактори в колгоспах та 60 – у МТС, Володарському – нараховувалося 48 МТС та прибув 41 новий трактор, Рокитянському – 2 в колгоспах і 54 трактори в МТС, нових прибуло 24 одиниці» [9, арк. 1].

Паралельно з нерівномірністю розподілу сільськогосподарської техніки, залишалася невирішеною проблема підготовки масових кадрів. Це стало причиною значних простоїв тракторів, недовиконання норм виробітку, перевитрати горючого, передчасного псування трактористів тощо.

Робота тракторного парку МТС значною мірою залежала від створення матеріально-побутових умов трактористам, які більшість часу проводили на роботі. Тому важливо було забезпечити своєчасну видачу трактористам грошових авансів на трудовні у розмірі гарантійного мінімуму, що встановлювалося радою МТС.

Зокрема, ця проблема стала предметом обговорення на засіданні Мархлевської МТС, де піддавалася критиці дирекція машинно-тракторної станції за недостатнє приділення уваги питанням поліпшення матеріальних і побутових умов трактористів. Не завжди дирекція МТС була обізнаною з тим, як і де харчуються трактористи. Керівництво вказувалося на те, що жодного голови колгоспу не було притягнуто до відповідальності за погану організацію житлових умов трактористів під час роботи.

Далеко не завжди трактористи у достатній кількості забезпечувались належним спецодягом, внаслідок чого окремі з них працювали босоніж, не маючи жодного взуття. Не були забезпечені трактористи й милом та аптечками. Окремим пунктом йшлося про неналежний рівень політико-виховної роботи. Керівництво звинувачувалося у недостатньому проведенні масової політвиховної роботи серед трактористів, в тому що вони не читають газет, відсутнє соціалістичне змагання та ударництво [10, арк. 32].

З метою покращення роботи МТС та матеріально-побутового становища працівників, Організаційно-інструктивний відділ ЦК КП(б)У розробив низку рекомендацій та пропозицій [11, арк. 65]. Умовно їх можна розділити на чотири частини.

Перша і найбільша складова документів висвітлює роботу МТС щодо виконання виробничих планів, роботи тракторних бригад у колгоспах, своєчасності та якості виконаних робіт. Зокрема, це скарги на якість, високу вартість і дотримання термінів у обробці землі машинно-тракторними станціями. Загалом зазначених випадків з цього питання нараховується 112, з них скарг про неякісну роботу МТС – 44%, позитивних відгуків – 26% [11, арк. 65].

Друга частина стосується виконання агротехнічних заходів, оцінки роботи агроперсоналу й інших спеціалістів. У ній йдеться про те, що МТС не активізували роботи з допомоги колгоспного виробництва. Також зазначено випадки, коли колгоспи самі звертались до агрономів для того, щоб вони працювали в колгоспах і заохочували їх.

Третя низка питань стосується оцінки роботи трактористів і технічного стану тракторів. Ці матеріали висвітлюють недостатню увагу зі сторони машинно-тракторних станцій до якості роботи трактористів. Виходить так, що у машинно-тракторних станцій була відсутня організація перед якою вони несли відповідальність за кількість і за якість проведеної ними роботи. Вони не встановили строгої відповідальності до своїх трактористів за якість роботи та зберігання машин. Колгоспи взагалі не розпоряджались тракторами і не давали їм завдань на час їхньої роботи.

Четверта група питань, присвячена розгляду суті взаємостосунків МТС з колгоспами. В основі виробничих взаємовідносин цих двох структурних підрозділів не лежала зацікавленість в якості роботи МТС. Жодної відповідальності ні за якість роботи, ні за її кількість (виконання плану) машинно-тракторні станції не несли. У випадку зриву виконання виробничого плану з боку МТС, колгоспу важко було спланувати наявні у нього ресурси.

Таким чином, безпосередня відповідальність за ефективне налагодження роботи МТС, було покладено на Організаційно-інструктивний відділ ЦК КП(б)У. Він здійснював обстеження організаційно-господарської діяльності колгоспів України, розробив рекомендації і пропозиції з організації праці в колгоспах і МТС. Тобто це була організація, яка не тільки стежила за виконанням робіт та виробничих планів, але й виступала органом, перед яким несли відповідальність за якість, своєчасність виконання робіт керівники МТС.

Для підвищення ефективності роботи МТС особлива увага зверталася на всі нюанси процесу їх створення і налагодження діяльності. Швидкий ріст МТС в Україні та, зокрема, в Житомирській області часто призводив до виникнення низки проблем як технічно-матеріального характеру, так і суб'єктивно-особистісного.

Однак МТС відігравали важливу роль у розвитку сільського господарства того часу, зокрема, і промисловості (машинобудівництва, важкої промисловості), загалом.

Отже, процес створення та діяльності МТС Житомирської області розгорнувся в 1932 р. на тлі створених машинно-тракторних станцій у східних, центральних та південних областях України. Основними проблемами, з якими зіткнулися МТС на стадії налагодження роботи – це техніка і кадри. Впродовж 1930-х років спостерігалася нерівномірність розподілу техніки між МТС, а інколи повна її відсутність. Також існувала кадрова проблема через нестачу кваліфікованих спеціалістів та сільськогосподарських навчальних закладів, де вони могли б здобувати освіту. Гострою залишалася проблема керівництва МТС, яке часто демонструвало байдужість у вирішенні матеріально-побутових проблем своїх працівників.

Джерела та література

1. Ровчак Л. В. Машинно-тракторні станції в Україні (50-ті р.р.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ровчак Лариса Володимирівна; Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 2000. – 162 арк.
2. Гайдуцький П. І. Відродження МТС (Організація машинно-технологічних станцій в ринкових умовах) / П. І. Гайдуцький, М. Г. Лобас. – К.: 1997. – 508 с.
3. Петров В. М. Історична роль машинно-тракторних станцій та перспективи їх розвитку в Україні / В. М. Петров. – К.: «Економіка АПК». – 2010. – №2.

4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1. – Оп. 8. – Спр. 55. – Арк. 64.
5. ЦДАВО України. – Ф. 509. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк. 46.
6. ЦДАВО України. – Ф. 509. – Оп.1. – Спр. 7. – Арк. 4.
7. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 13. – Спр. 1386. – Арк. 380.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4707. – Арк. 6-7.
9. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 13. – Спр. 1161. – Арк. 1-84.
10. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 14. – Спр. 64. – Арк. 32.
11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5750. – Арк. 65.

Сидоров К. С. Образование и деятельность машинно-тракторных станций на Житомирщине в 30-х годах XX века.

В статье рассматриваются причины и предыстория создания МТС в Украине. Исследуется процесс образования и деятельности машинно-тракторных станций в Житомирской области, налаживание работы и специфики функционирования на протяжении 30-х годов XX века. Анализируется работа тракторного парка и материально-бытовое обеспечение механизаторских кадров на Житомирщине.

Ключевые слова: МТС, тракторная колонна, совхоз, Житомирская область, материально-техническая база, механизаторские кадры, сельское хозяйство, сельскохозяйственная кооперация.

Sidorov K. S. Formation and activity of machine-tractor stations in the Zhytomyr region in the 30-ies of XX century.

In article you can see causes and prehistory of MTS creation in Ukraine. Formation and activity of machine-tractor stations in the Zhytomyr region, setting-up of work and specificity of their operation during the 30-ies of XX century are investigated. The work of tractor park and material welfare of employees in the Zhytomyr region is analyzed.

Keywords: MTS, tractor column, state farm, the Zhytomyr region, physical infrastructure, employees of mechanization, agriculture, cooperation of agriculture.

УДК 94(477.42)

Н. Г. Новосадова

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА ЖИТОМИРЩИНІ В 30-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті подано визначення понять «інтелігенція» та «гуманітарна інтелігенція». Висвітлено еволюцію ставлення радянської влади до інтелігенції та основні аспекти їх взаємостосунків в 30-х роках ХХ століття. Визначено основні причини, регіональні особливості та масштаби розгортання масових репресій проти людей творчої праці в 1930-х роках. Зазначено поіменний перелік представників гуманітарної інтелігенції, визначених як «антирадянський елемент» та «вороги народу», які були піддані масовим репресіям.

Ключові слова: інтелігенція, гуманітарна інтелігенція, національні меншини, «лінійні арешти», репресивно-каральна політика.

Зі становленням незалежності України перед історичною наукою постало завдання заповнити істотні прогалини, що мають місце у дослідженні історії нашої держави, реконструювати історичний процес у його повному обсязі і багатогранності. Вивчення проблем 1930-х рр., передусім становища інтелігенції в контексті перегляду усталених цінностей, відмови від ідеологічних догм – як ніколи актуалізується на сьогоднішній день. Нині дане питання постало не випадково, адже саме інтелігенція знаходилась і продовжує залишатись в авангарді суспільної модернізації, забезпечуючи збалансований розвиток чи не в усіх сферах суспільного життя.

Метою даної статті є визначення причин розгортання репресій проти гуманітарної інтелігенції Житомирщини в 30-х рр. ХХ століття та масштабів їх поширення.

Тема співіснування інтелігенції і влади в усій багатоманітності проявів є вічною дилемою суспільства, й не лише українського. Адже саме інтелігенція була, є й буде його рушійною силою, саме інтелігенція тією чи іншою мірою представляє інтереси народу перед владою й прагне до вирішення проблем цивілізованими методами.

Питання взаємовідносин влади та інтелігенції та у цьому контексті – репресії 1930-х років на Житомирщині, є предметом наукових пошуків В. Єршова [1], М. Лутай [2], Т. Рафальської [3], Ю. Шевчука [4] та інших науковців.

Щодо визначення дефініції «інтелігенція», то у науковій літературі вона трактується як «...верства суспільства, яка акумулювала різноманітні знання і глибину культури, створені попередніми поколіннями...», це «...кращі, прогресивно настроєні й активні представники розумової праці різних національностей...» [5, с.6]. Носіями української національної ідеї, будителями національної самосвідомості народу були, насамперед, представники гуманітарної інтелігенції, тобто ті, які на професійному рівні створюють духовні цінності та зайняті в установах, що творять її інфраструктуру [6, с.11].